

Trablusgarp Savaşı'nda Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk'ün hem askerlik hem de siyasî yaşamında emperyalizme karşı verilen mücadele önemli bir yer tutmuştur. Bu kapsamda Trablusgarp Savaşı, onun ilk deneyim ve başarılarını elde ettiği savaş olması bakımından önem taşır.

Mustafa Kemal'in Trablusgarp'a ilgisi, II. Meşrutiyet'in ilanı günlerine değin uzanır. 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Trablusgarp'ta birtakım huzursuzluklar baş göstermiş, bu durum karşısında İttihatçılar, Mustafa Kemal'i Trablusgarp'taki halk kesimlerini bilinçlendirmek ve bölgedeki huzursuzlukları yatıştırmakla görevlendirmişti. Bu amaçla Mustafa Kemal, 1908 Aralık'ından itibaren iki ay boyunca Trablusgarp'ta çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Trablusgarp'ta kaldığı bu süre boyunca bölgeyle ilgili edindiği bilgiler, ona sonraki süreçte çok yardımcı olmuştur. Onun Trablusgarp'a yeniden dönüşü, İtalya'nın başlattığı savaş sonrasında gerçekleşmiştir.

Sömürgecilik yarışında diğer Avrupa ülkelerine göre geç kalan İtalya, kendisine hedef olarak Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'ı seçmişti. Trablusgarp üzerindeki isteklerini diğer büyük güçlere kabul ettirebilmek için 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren diplomatik bir seferberlik başlatan İtalya, bu amaçla öncelikle Fransa ile daha sonra ise diğer büyük devletlerle antlaşmalar imzaladı. Özellikle 1909'da Rusya ile imzalanan Racconigi Antlaşması'ndan sonra Trablusgarp'ı topraklarına katmak için fırsat kollamaya başladı. Bir yandan diplomasi alanında adımlar atarken diğer yandan ise Trablusgarp'ta daha görünür olmak ve bölgeyle ilgili isteklerine meşruiyet kazandırabilmek adına, Trablusgarp'ta bankalar veya çeşitli hayır kurumları açtı. Böylece İtalya'nın Trablusgarp'a yönelik ilgisi, ticari, kültürel ve diplomatik temellere dayandırıldı.

İtalya'nın Trablusgarp hakkındaki niyetleri, Osmanlı yönetimince de biliniyor, hatta zaman zaman bu konu Meclis-i Vükela'nın gündemine geliyordu. Osmanlı hükümetleri, İtalyan yayılcılığına karşı çeşitli önlemler aldılar. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı iç siyasetinde yaşanan çekişmeler, Arnavutluk ve Yemen'de süren isyanlar, Makedonya ve Girit sorunlarının neden olduğu gerginlikler, Trablusgarp'taki tehlikenin boyutlarının farkına varılmasını engelledi. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu yakından takip eden ve Trablusgarp'a yönelik saldırı için koşulların oluştuğuna inanan İtalya, isteklerinin yerine getirilmediği gerekçesiyle 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. İtalyanlar, Osmanlı Devleti'ni kısa süre içerisinde yenilgiye uğratmayı planlamaktaydılar. Çünkü bölgedeki Osmanlı askeri gücünün zayıflığı, ayrıca Osmanlıların Trablusgarp ile kara sınırlarının bulunmayışı, İtalyanlarca savaşın kısa sürede biteceğinin göstergeleri olarak değerlendirilmekteydi. Osmanlıların Trablusgarp'a yalnızca deniz yoluyla askeri güç gönderebileceklerinin farkında olan İtalyanlar, Ege adalarından herhangi bir yardımın gelmesini önlemek için de önlemler aldılar.

Osmanlılar, İtalyan saldırısına hem siyasi hem de askeri bakımdan hazırlıksız yakalandılar. Savaş ilanı Osmanlı ülkesinde büyük bir tepkiye yol açtı. Daha önce Roma büyükelçiliğinde görev yapmış olan Sadrazam Hakkı Paşa istifa etti ve sonrasında Sait Paşa Hükümeti kuruldu. Osmanlılar açısından İtalya ile girişilecek bir savaşta başarıya ulaşmak mümkün görünmüyordu. Çünkü Trablusgarp'ta bulunan askeri birliklerin bir bölümü Yemen'deki isyanı bastırmak için oraya gönderilmişti. Ayrıca Trablusgarp'a geçiş yolu üzerinde bulunan Mısır'da ise İngilizler savaşta tarafsız kalacaklarını duyurmuş ve Osmanlı ordusunun kara yoluyla yardım götürme olanağını ortadan kaldırmıştı. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, subaylarla yaptığı toplantıda deniz yoluyla da yardım gönderme olanağının bulunmadığını açıklamıştı. Bu koşullar altında Osmanlı Devleti İtalya'ya karşı resmi bir savaş ilanında bulunamadı.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, emperyalizme karşı mücadele etmek isteyen ve hükümet üzerinde önemli bir etkisi olan İttihatçılar, İtalyan saldırısına karşı neler yapılabileceğini tartıştılar. Ülke topraklarının savaş yapılmaksızın kaybedilmesine razı olmadıkları için Trablusgarp'a gönüllü olarak giderek oradaki yerli halkı İtalyan saldırısına karşı örgütlemek ve bir direniş mücadelesi başlatmak kararına vardılar. Böylece aralarında Mustafa Kemal'in de yer aldığı subaylar, farklı güzergâhlar üzerinden Trablusgarp'a gitmeye başladılar. **Enver** ve **Mustafa Kemal** Beylerin içinde yer aldığı grup Mısır yoluyla Trablusgarp'a doğru hareket ederken Ali Fethi Beyin (Okyar) komuta ettiği grup ise Tunus üzerinden bölgeye ulaşmaya çalıştı. Trablusgarp'ta İtalyan işgaline karşı savaşan subaylar arasında Kuşçubaşı Eşref, **Nuri (Conker)**, Süleyman Askeri gibi isimler de bulunuyordu.

Trablusgarp Savaşı öncesinde İstanbul'da Genelkurmay'da Birinci Şubeye tayin edilmesine rağmen bu görevine başlamayan Mustafa Kemal, savaşın ilan edildiği gün olan 29 Eylül 1911'de Trablusgarp Fırkası kurmaylığına atandı. Onun bölgeyi taniması ve yetenekleri, bu göreve atanmasında etkili olmuştu. Mustafa Kemal 15 Ekim günü arkadaşları Ömer Naci ve Yakup Cemil'le birlikte Mısır üzerinden Trablusgarp'a gitmek üzere İstanbul'dan yola çıktı. Yola çıkmadan önce yakın arkadaşı **Salih Beye (Bozok)** mektup yazarak annesi ile ilgilenmesini rica etmiştir. Bir süre Urla'daki karantina noktasında kalan Mustafa Kemal, bu dönemde arkadaşı Fuat'a (Bulca) bir mektup yazmıştır. Mektupta Trablusgarp'taki amaçlarının "ebedi bir mücadele sahası açmak" olduğunu belirterek kendisinin nerede olduğunun duyurulmamasını istiyor ve satırlarını şöyle sürdürüyordu: "*Vatanı kurtarmak için şimdiye kadar olduğundan fazla gayret ve fedakârlık elzemdir... Beni unutmayın*".

Karantina sürecinin tamamlanmasından sonra Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Trablusgarp yolculuğu devam etmiştir. İngilizlerin üniformalı veya resmi kıyafetli Osmanlıların Mısır'dan geçişine izin vermemesi, diğer arkadaşları gibi Mustafa Kemal'in de takma bir isimle seyahat etmesi gereğini ortaya çıkarmıştı. O, yolculuğu boyunca Mustafa Şerif takma adını kullandı ve bir gazeteci olduğu izlenimini vermeye çalıştı. Bir süre sonra Mısır'a ulaşan Mustafa Kemal, yolculuk sırasında hastalandığı için İskenderiye'ye geri döndü. Hastalığı süresince arkadaşı Salih'e (Bozok) mektuplar yazarak Selanik'teki annesinin durumu hakkında bilgi sahibi olmaya çalıştı. Aynı süreçte 27 Kasım 1911 tarihinde binbaşılık rütbesine yükseltildi.

Hastalığının tedavi edilmesinden sonra yeniden yola koyulan Mustafa Kemal ve arkadaşları, Batı Sahra'nın başlangıcındaki son istasyonda indiler. İstasyonda tutuklanma tehlikesi yaşayan Osmanlı subayları, kendilerini tutuklamak isteyen Mısırlı subaya gerçeği açıklayarak tehlikeyi ortadan kaldırmayı başardılar. Yanlarındaki eşyaları develere yükleyen subaylar, çölde yaklaşık bir hafta süren yolculuktan sonra 8 Aralık tarihinde Bingazi sınırına ulaştılar.

Mustafa Kemal ve arkadaşları bölgeye ulaştıklarında Osmanlı savunma güçleri, Trablusgarp bölgesi Neşet Beyin, Tobruk Ethem Paşanın ve Bingazi Enver Beyin yönetiminde olacak şekilde düzenlenmişti. Savaş başladığında Osmanlı Devleti insan mevcudunu sefer planına göre tamamlayamadığı için bölgedeki subay sayısı son derece yetersizdi. Buna karşın **Seyyid Ahmed eş-Şerif**'in önderliğindeki Senusi birlikleri de, askeri disiplinden yoksun ve düzensiz olmalarına rağmen, Osmanlı savunma güçlerine destek olmaktaydılar. Trablusgarp'taki Osmanlı savunma stratejisi, silah ve mühimmat açısından üstün bir durumda olan İtalyan kuvvetlerine karşı kısa süreli saldırılar düzenleyerek kayıplar verdiremek ve onların iç kısımlara ilerleyişine engel olmak üzerine inşa edilmişti.

Mustafa Kemal İtalyanlara karşı ilk olarak 22 Aralık 1911 günü Tobruk'ta mücadele etti. Tobruk'u 4 Ekim'de ele geçirmelerine rağmen İtalyanlar, ancak sahilde tutunabilmiş ve içerilere ilerleyememişlerdi. Emrindeki birliklerle

İtalyanlara karşı saldırıya geçerek işgalci güçlere kayıplar verdiren Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal, daha sonra Derne bölgesindeki Şark Gönüllü Kumandanlığı görevine getirildi. Böylece yerli savaşıları eğitmeye ve onları İtalya'ya karşı yürütülen mücadelede önemli bir güce dönüştürmeyi başardı. Fakat 16-17 Ocak 1912 tarihinde gerçekleşen muharebe örneğinde olduğu gibi, kabile şeyhlerinin isteksiz tutumları ve disiplinsiz davranışları, bölgede görev yapmakta olan Osmanlı subaylarını rahatsız ediyordu. Nitekim Mustafa Kemal, bu muharebeye ilişkin kaleme aldığı raporda, bu durumu ifade ederek muharebenin sonucunu üstlerine haber vermişti.

Mustafa Kemal, 16 Ocak'ta gerçekleşen muharebe sırasında sol gözünden yaralanmıştır. Gözünün kanlanması nedeniyle bir süre **Hilal-i Ahmer** Hastanesi'nde yatmak zorunda kalmış ve bir aylık tedaviye rağmen tam olarak iyileşmeden hastaneden ayrılmıştır. Gözündeki bu rahatsızlığı, mart ayındaki çatışmalar sırasında nüksetmiş ve kendisi on beş gün boyunca istirahat etmek zorunda kalmıştır. Nitekim bu rahatsızlığın etkisi altında 22 Mayıs 1912 tarihinde bir arkadaşına gönderdiği mektupta *"Bu harbin bitmesinden sonra askeri hayata veda ederek istirahat köşesine çekilebilmek ihtiyacı bilmem nasıl sağlanacak?"* diye sormaktaydı.

5 Mart 1912 tarihinde Derne Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal, böylece geniş bir bölgedeki Osmanlı savunma güçlerini komuta etme görevini üstlenmiş oldu. Onun emri altında sekiz Osmanlı subayı, 160 asker, bazı gönüllüler, bir topçu bölüğü, iki makineli tüfek ve 8.000 Arap vardı. Derne'deki görevi sırasında Kuşçubaşı Eşref ve Nuri (Conker) ile birlikte görev yapan Mustafa Kemal, zaman zaman teftiş devriyelerine çıkarak askerlerinin disiplinini kontrol etmeyi ihmal etmedi. Özellikle askeri disiplinden yoksun olan yerli savaşçıların azmini güçlendirmek istediği için kabile şeyhlerine adamların ortadan kaybolması halinde para ve yiyecek verilmeyeceğini söylemiştir. Mustafa Kemal Derne komutanı olarak görev yaptığı dönemde, ileri karakol ve keşif kollarıyla bizzat ilgilenirken topçu komutanlarına verdiği emirlerde topçunun ateş muharebesi hakkında her sınıf subayın anlayabileceği tarzda eğitim yapılmasını istemişti. Ayrıca düşman kuvvetlerine rahat vermemek maksadıyla, geceleri farklı saatlerde taciz ateşlerinin yapılmasını sağlamış ve topçu birlikleri için son derece önemli olan yolların yapılmasına da özen göstermiştir. Mustafa Kemal'in bir yandan savaşı sürdürürken öte yandan askerlerinin eğitimiyle ilgilenmesi, "askerlik sanatı" konusundaki bilgi ve kavrayışını ortaya koyuyordu.

Derne'deki Osmanlı güçleri, sayı ve mühimmatça kendilerinden son derece üstün bir konumda olan İtalyan birliklerine karşı başarılı bir mücadele sergilemekteydi. İtalyan birliklerine karşı sık sık düzenlenen pusular ve yapılan ani baskınlar, işgalci güçlere kayıplar verdiriyor, Osmanlı güçleri ise sınırlı sayıdaki kaynakla en fazla faydayı sağlamayı başarıyordu. Örneğin 3 Mart 1912'de gerçekleşen muharebede Mustafa Kemal'in birliklerinin yardıma gelmesi sonucunda İtalyan kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalırken kaybedilmiş olan mevziler ise geri kazanılmıştı.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle Trablusgarp'ı kolayca ele geçireceklerini zanneden İtalyanlar, karşılarında güçlü bir direniş görünce Osmanlı mücadele azmini kırmak için farklı yollara başvurdular. Öncelikle İtalya, 5 Kasım 1911'de yayınladığı bir bildiriyle Trablusgarp ve Bingazi'nin ilhak edildiğini duyurdu. Bu kararı protesto eden Osmanlı Hükümeti, ilhak kararının kabul edilmeyip "muhafaza-i hukuka müteallik teşebbüsatta ve fedakârane mukavemet ve harekette devam olunması"na karar verdi. İtalyanlar ayrıca, bölgedeki Osmanlı savunma güçlerine destek olan Senusi birlikleri ile diğer şeyhleri yanlarına çekmeye çalıştılar. Buna karşın Osmanlı Hükümeti, "İtalyanların elde etmek istedikleri Şeyh Senusi ile meşayih-i sairenin" devlete olan bağlılıklarının güçlendirilmesi konusunda önlemler aldı. İtalyanların Osmanlı savunma azmini kırmak için başvurdukları diğer yol ise mücadeleyi Akdeniz'e taşımaya çalışmak oldu. 18 Nisan 1912'de Çanakkale'deki Osmanlı istihkâmlarına saldıran İtalyan deniz kuvvetleri,

daha sonra Oniki Ada olarak bilinen adaları işgal etmeye başladılar. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ın işgalini kabullenmesini sağlamak için atılan bu adımlar, İtalyanların savaş alanında yakın zamanda bir sonuç alamayacaklarının da kanıtıydı. Fakat İtalyanlar tüm bu çabalarına rağmen Trablusgarp'taki Osmanlı direnişini kırmayı başaramadılar.

Mustafa Kemal ve Enver Bey gibi İttihatçı subayların Trablusgarp'ta İtalyan emperyalizmine karşı gösterdikleri mücadele, hem Osmanlı hem de dünya kamuoylarında yankı uyandırmıştı. Hint Müslümanları ile Avrupa'daki bazı sosyalist grupların İtalyan saldırısına tepki göstererek Osmanlı Devleti ile dayanışma içinde olmaya çalıştıkları görülüyordu. Trablusgarp'taki subayların mücadelesi Osmanlı basınında da haber ve makalelere konu oluyor, Mustafa Kemal Osmanlı kamuoyunda tanınmaya başlıyordu. Nitekim İstanbul'da yayınlanan ve İttihatçılara yakın bir dergi olan Şehbal mecmuası, Trablusgarp'ta mücadele eden Mustafa Kemal ve Enver Bey gibi subaylara ait fotoğrafları sık sık sayfalarına taşıyarak Osmanlı vatani uğrunda mücadele eden isimleri kamuoyuna tanıtıyordu.

Mustafa Kemal Derne Komutanı olarak görev yaptığı dönemde yalnızca emrindeki birlikleri yönetmekle yetinmiyor, Trablusgarp'taki mücadelenin tarihsel bakımdan önemini gelecek kuşaklara aktarabilmek için de birtakım tedbirler alıyordu. Örneğin 4 Ağustos 1912 tarihiyle yayınladığı bir günlük emirde, "*Osmanlı-İtalyan seferinin tarihine temel olacak bilgiler, bu sefere katılanların bilgi ve görüşleri olacaktır*" sözleriyle emrindeki askerlerden bazı bilgiler talep etmekteydi. Bu emre göre; bütün subay ve askerlerden savaşa katıldıkları tarihten itibaren görüp şahit olduklarını bir deftere kaydetmeleri isteniyordu. Mustafa Kemal'in emrinde yer alan "*Bu defterde hakikate bağlı kalınacağı, insanlık ve hakikat severlikten uzaklaşmayacağı tabiidir*" biçimindeki ifadesi, yaşamının sonraki döneminde de örneklerini gördüğümüz, tarihsel gerçeklere olan bağlılığını göstermekteydi.

Mustafa Kemal ve diğer Osmanlı subaylarının Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı mücadele ettiği günlerde, Osmanlı Devleti açısından daha büyük bir felaket yaklaşıyordu. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp nedeniyle İtalya ile mücadele içerisinde olduğunu gören Balkan devletleri, bu durumdan yararlanarak Balkan topraklarını kendi aralarında paylaşabilmek için 1912 Ekim'inde Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar. Bu gelişme karşısında Trablusgarp nedeniyle İtalya ile mücadeleye devam etmenin bir gereği kalmadığını düşünen Osmanlı Hükümeti, 15-18 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması ile Trablusgarp'ın kaybını kabul etmiş oldu.

Balkan Savaşı'nın başladığı ve Trablusgarp'ın İtalyan topraklarına katılmasını hükümetin kabul ettiği haberi, Trablusgarp'ta mücadele etmekte olan Osmanlı askerlerine kısa süre içerisinde ulaştı. Diğer Osmanlı subayları gibi Mustafa Kemal de bir an önce Trablusgarp'tan ayrılarak Balkan devletlerine karşı ülke topraklarını korumak için harekete geçti. Enver Bey, 24 Ekim 1912'de Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta, Derne Şark Kolu Kumandanlığı ve Derne Kumandanlığı görevlerini başarıyla yerine getiren Mustafa Kemal'in Trablusgarp'tan ayrıldığını haber vermiştir.

Mustafa Kemal'in Trablusgarp'ta sınırlı sayıda askeri güç ve kaynakla, düzenli İtalyan kuvvetlerine karşı gösterdiği başarı, Kurtuluş Savaşı sırasında da örneğini göreceğimiz, durum ve koşullara göre mücadele etmeyi öngören taktik dehasının göstergesiydi. Çağdaş bir gözlemcinin de ifade ettiği gibi, Mustafa Kemal Trablusgarp'ta yaptığı her hareketi en az kayıpla gerçekleştirmeye çalışmış, kuvvetlerini ekonomik kullanarak yararlılıklarını en üst seviyeye çıkarmaya gayret etmişti.

Hasan Taner KERİMOĞLU

KAYNAKÇA

1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1985.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Zabit ve Kumandan ile Hasbihal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2006.

Atatürk'ün Bütün Eserleri (1903-1915), C.1, Kaynak Yay., İstanbul 1998.

FORTNA, Benjamin C., **Kuşçubaşı Eşref, Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı**, Timaş Yay., İstanbul 2017.

İNAN, Afet, "Atatürk'ü Dinledim: Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan", **Bellekten**, Temmuz 1944, VIII/31, s.387-401.

Kendi Mektuplarında Enver Paşa, (Yay. Haz. M. Şükrü Hanioglu), Der Yay., İstanbul 1989.

KUTAY, Cemal, **Trablusgarb'de Bir Avuç Kahraman**, Ercan Matbaası, İstanbul 1963.

MANGO, Andrew, **Atatürk**, Sabah Kitapları, İstanbul 2000.

ÖNGÖREN, İbrahim Tali, "Bingaziden Anadoluya Kadar", **Ulus**, 10 Kasım 1939.

ÖZKAYA, Yücel, SARAY, Mehmet, BALCIOĞLU, Mustafa, ERASLAN, Cezmi, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017.

Şehbal, 1 Eylül 1328.

ŞIVGIN, Hale, "Mustafa Kemal'in İlk Savaşı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IV/10, Kasım 1987, s. 187-195.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, (MV), 103/81.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, (MV), 158/28.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, (MV), 160/21.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi 3. Cilt Deniz Harekâtı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1980.

Mustafa Kemal'in Trablusgarp Günlerine Ait Fotoğrafları

(Fotoğraflar Şehbal dergisinin 1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912) tarihli sayısından alınmıştır.)

17/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/trablusgarp-savasinda-ataturk/?pdf=3322> adresinden erişilmiştir